

Achter de islamitische façade

Nanny de Vries

Achter de islamitische façade

- Het werkelijke Iran en Turkije -

Eerste druk 2009   *VAN ESFAHAN TOT EFESE*
Langs Perzische koningswegen

Tweede druk 2017   *ACHTER DE ISLAMITISCHE FAÇADE*
Het werkelijke Iran en Turkije

Derde ongewijzigde druk 2018

Vierde ongewijzigde druk 2019

Achter de islamistische façade

© 2020 Stichting Nanny Maria Wilhelmina de Vries

Heruitgave door Uitgeverij U2pi, Den Haag, www.uitgeveriju2pi.nl

Tekst: Nanny de Vries

Omslagontwerp: Jacco van der Ploeg, Be Ink, Hoofddorp

Binnenwerk: Jan Best

Druk: Jouwboekdrukkerij.nl

Foto's: Nanny de Vries

(voorzijde omslag): studentes in Eramtuin in Shiraz

(achterzijde omslag): op voorflap van boven naar beneden: vader en zoon in Jin Jin, Naqsh-e Rostam, waterbekken bij Dash-e Arzhan; op achterflap van boven naar beneden: koningsreliëf van Sar-e Ab-e Bahram, Kashkuli-vrouwen in de Marvdasht, Qashqa'i-nomaden op weg naar de zomerweiden.

Cartografie: Y.T. Bouma, Leusden

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

- INHOUD -

Kaart: *route door Iran* 7

Voorwoord I

Voordracht III

Vooraf 9

Hoe is het allemaal gekomen? 13

Eindelijk was het dan zover! 27

Perzisch goud en cultureel erfgoed 40

Het vuur van de zoroastriërs 54

Het kloppend hart van Perzië 72

De koningsweg van de Sassaniden 99

Poëzie en hartstocht 121

Met de nomaden mee 131

In Arabisch Khuzestan 161

Langs de grens met Irak 184

De weg van Darius 197

Meden en Perzen 217

Door Iraans Koerdistan 234

Langs het grote zoutmeer 258

Vluchtroute door de bergen 275

Kaart: *Van oost naar west door Turkije* 300

Terug op 'De Koninklijke Weg' 302

Tussen Oost en West 317

De laatste etappes 339

Terug over de Bosporus 366

Citaten 372

Geraadpleegde literatuur 373

Lijst van koningen 376

Vreemde termen 378

route door Iran

Voor Birgit, Jørgen en Monique

- VOORWOORD -

De tweede editie van haar boek, nu onder de titel *Achter de islamitische façade – Het werkelijke Iran en Turkije*, heeft mijn levensmaatje Nanny de Vries niet meer mogen meemaken. Op 4 juli 2012 is zij, 68 jaar jong, na een moedige maar uitzichtloze strijd van drie maanden tegen alvleesklierkanker met uitzaaiingen in de lever, fier en zelfbewust heengegaan uit dit leven. Het is haar wens geweest dat haar boek toegankelijk zou worden voor een groot publiek in de Rainbow Pockets van uitgeverij Muntinga. De verslechterde financiële situatie van dit bedrijf als gevolg van het verdwijnen uit het literaire circuit van de vroeger nog zo gewilde pockets als boekuitgaven, had tot gevolg dat zijzelf tijdens haar leven niet heeft kunnen zorgen voor een heruitgave van haar standaardwerk over Iran en Turkije. Zij heeft mij, haar jarenlange reisgenoot door deze landen, in haar geestelijke nalatenschap die ik pas na haar dood mocht inzien, gevraagd bij een eventuele ereditie een inleidend voorwoord te schrijven.

Maar als al te nauw betrokkene bij haar imposante onderneming – in haar inleiding noemt zij mij zelfs “onderdeel van het project” – heb ik haar goede vriendin Halleh Ghorashi graag bereid gevonden Nanny’s boek in te leiden met de voordracht die zij tijdens de presentatie van de eerste uitgave in het Koninklijke Instituut voor de Tropen te Amsterdam op 15 mei 2010 heeft gehouden voor een volle zaal met een ademloos toehorend publiek van allen die Nanny lief waren. Als inleider zou ikzelf immers bevooroordeeld zijn geweest in het aanprijzen van opzet en inhoud van Nanny’s *opus magnum*.

Baarn, nazomer 2017
Jan Best de Vries

VOORDRACHT OVER HET BOEK VAN NANNY DE VRIES

Het schrijven van mooie boeken is een bijzondere kunst. Sommige bijzondere boeken slagen er in de lezer mee te nemen op een bijzondere verkenningstocht. Een verkenning van verschillende werelden, personages en gevoelens die de auteur met de lezer wil delen. Hoe sterker de verbinding met het boek, des te groter de drang van de lezer om de schrijver te leren kennen. Velen willen de mens zien achter de naam die in staat is geweest, via haar of zijn boek, in ons hoofd te kruipen, ons hart te stelen. Vaak leidt deze droom van ontmoeting tot teleurstelling. Deels heeft dat te maken met de hoge verwachtingen die we van onze idolen hebben, zij moeten perfect zijn. Maar deels heeft het ook te maken met het feit dat sommige schrijvers helemaal niet zo aardig zijn. Hoe beroemder iemand is, des te gewoner vindt diegene de aandacht van de lezer voor zijn of haar boeken. Daarom heb ik altijd bewondering gehad, en nog steeds, voor mensen die ondanks hun mooie pen en hun succes toch aandacht blijven houden en toegankelijk zijn voor de emoties van hun lezers. Mensen die gewoon aardig blijven ondanks hun verworvenheden en successen.

Vandaag zien we zo'n mooie combinatie van een rijk boek en een bijzonder mens. Een gouden combinatie. Maar eerst over het boek.

In het boek zien we degelijke geschiedschrijving samenvloeien met een beschrijving van hedendaagse processen. Daarnaast zien we een balans tussen enerzijds enige wetenschappelijke diepgang in het verhaal en anderzijds de presentatie van verschillende stemmen in het boek. Deze combinatie maakt dit boek over Iran en Turkije een genot om te lezen. Een boek dat je langs de koningswegen van het oude Perzië voert, maar je

ook de kleine details van het hedendaagse leven laat zien. Een boek dat je dwingt tot reflectie door de bijzonder goede vragen die er in gesteld worden. Tegelijkertijd biedt het boek een toegang tot veel voorkomende gevoelens bij mensen die in een verscheurd land wonen, of die het land hebben moeten verlaten. Deze combinatie van historische diepgang, hedendaagse analyse, aanzet tot reflectie en toegang tot de rijkdom van emoties maakt het boek tot een uniek product. Als je eenmaal aan het boek begint laat het je niet meer los. En dat heeft, naast alle andere kwaliteiten, te maken met de kracht van de toegankelijkheid en de warmte van het boek.

Het boek geeft Iran haar geschiedenis van het oude Perzische rijk terug. Een geschiedenis die vaak eenzijdig benaderd is, of vaak overdreven, of soms compleet genegeerd. Dat Iran haar geschiedenis terugkrijgt, gebeurt juist vanwege de tussenpositie die Nanny inneemt. Haar Nederlandse nuchterheid stelt haar in staat de nodige afstand te nemen, zodat haar wetenschappelijke bril zonder veel (voor)oordeel zijn werk kan doen. Daarnaast zorgt haar enorme betrokkenheid er voor dat ze een beeld van de geschiedenis weet te schetsen dat de Iraniërs zoals ik zo aanspreekt. Ik vind het bijzonder hoe mooi een Nederlandse vrouw in staat is geweest mij mijn geschiedenis terug te geven. Aan het begin van het boek stelt Nanny een vraag waardoor de lezer gedwongen wordt zich open te stellen voor wat het boek te vertellen heeft over deze geschiedenis.

“Zo kunnen we ons afvragen waarom moderne historici met de regelmaat van de klok uitsluitend het Romeinse rijk opvoeren als de in de oudheid bestaande parallel voor een moderne supermacht. Waarom wordt het Perzische imperium, dat even multicultureel is geweest en in schaalgrootte niet heeft ondergedaan voor het Romeinse rijk, zelden of nooit genoemd? Waarom heeft niemand het over de Pax Persica, de ‘Perzische vrede’, maar is de

Pax Romana, de ‘Romeinse vrede’, gemeengoed? Het lijkt erop dat de overwegend negatieve pers, die Iran door de eeuwen heen ten deel gevallen is, domweg doorwerkt en dat het bestaan van het eens zo bloeiende Perzische wereldrijk wordt genegeerd” (pagina 25).

Behalve historisch inzicht heeft het boek ook antropologische betekenis. In haar boek geeft Nanny velen een stem om hun verhaal te vertellen. Zo onderschrijft een Iraanse vluchteling dit punt expliciet in het citaat op de achterkaft van het boek. Met mij zullen vele anderen veel herkennen in de diverse beschrijvingen in het boek. Bijvoorbeeld de passage over Nanny’s Iraans-Nederlandse vriendinnen met een politieke achtergrond die in jaren de ’80 en ’90 naar Nederland zijn gevlucht:

“Het islamitische geloof stond in hun leven niet voorop. Als de families al gingen bidden, deden ze dat bij voorkeur in de beslotenheid van hun huis. Naar de moskee togen ze alleen nog bij trouwerijen, begrafeningen en andere plechtigheden. Ik zag de woede op hun gezichten verschijnen, wanneer ze op feestjes door Nederlandse vrienden werden aangesproken op hun religie of de Koran.

‘Maar in Iran is toch iedereen streng Islamitisch,’ werd dan niet-begrijpend gereageerd. ‘Kinderachtig dat ze de vraag over hún geloof zo hoog opnemen. Maar,’ richtten zij zich dan verder weer tot de Iraans-Nederlandse gasten, ‘je zult wel blij zijn dat je hier tenminste als vrouw niet wordt gediscrimineerd?’

Ik kende hun antwoord: in Iran hadden ze zichzelf nooit onderdrukt gevoeld. Het stemde hen bitter dat ze hier niet trots mochten zijn op wat ze in Iran hadden meegekregen, alle loftuitingen ten spijt dat ze als Iraniërs zo snel de Nederlandse taal hadden geleerd en zo succesvol waren in hun studie of loopbaan” (pagina 34).

De veelzijdigheid van het boek komt overeen met de rijkdom van Nanny als persoon. Zij is een geleerde die aandacht heeft voor diepgaande processen, ze bezit een rijke kennis van de onderwerpen waarover zij schrijft en ze beheerst de kunst van het schrijven. Maar bovenal is ze een bijzonder mens in sociaal opzicht. Zij neemt de tijd om naar mensen te luisteren, geeft mensen de ruimte om hun gevoelens te uiten, en laat mensen hierdoor in hun waarde. En dan is ze ook nog eens genereus in het geven van erkenning en waardering aan anderen. Ik vind het mooi te lezen op welke wijze ze schrijft over de betekenis van vele mensen voor het tot stand komen van dit boek. Vooral vind ik hartverwarmend hoe zij schrijft over haar man Jan en haar vriendin Forough.

Dit alles gezegd hebbende moge het duidelijk zijn dat ik het een enorme eer vind om vandaag iets te mogen vertellen. Door het lezen van het boek krijgt de lezer toegang tot een veelheid aan verhalen en gebeurtenissen die met een veelzijdige lens geobserveerd en op papier gezet zijn. Nanny geeft in haar boek de mensen die ze gesproken heeft een eigen stem, en ze geeft de lezer toegang tot een nieuw historisch besef. Achter dit rijke en veelzijdige product schuilt een bijzonder kleurrijk iemand. En dat is pas kunst.

Dank voor jullie aandacht.

Halleh Ghorashi

Dit reisverhaal is een persoonlijk relaas van wat ik samen met mijn reisgenoot en partner op onze zoektocht naar het antieke en moderne Iran heb beleefd. De 2500 jaar oude routes die we hebben gevolgd liepen vanuit het hart van het Perzische rijk naar de Egeïsche Zee. Voor het afleggen van de totale afstand van zo'n 5000 kilometer zijn we tussen het voorjaar van 2005 en het najaar van 2007 vijf keer in de regio op pad geweest. Het verslag van de tocht is een aaneenschakeling geworden van momentopnamen, waarin ik vertel over wat we hebben waargenomen en gehoord. Weliswaar heb ik geprobeerd de woorden van de mensen die wij onderweg hebben ontmoet zo getrouw mogelijk weer te geven, maar de westerse blik waarmee ik naar mensen en dingen kijk, zal deze vast hebben ingekleurd. De personen over wie ik vertel hebben fictieve namen gekregen. Alleen wanneer iemand zelf heeft aangegeven geen bezwaar te hebben tegen vermelding van zijn of haar eigen naam heb ik dat gedaan. Soms heb ik details aangepast en verhalen van verschillende personen samengevoegd.

Schrijfwijze van Iraanse namen en begrippen

Voor de transcriptie van het Farsi dat met behulp van Arabische schrifttekens wordt geschreven bestaat geen uniformiteit. Bij de schrijfwijze van plaats- en eigennamen heb ik mij doorgaans aangepast aan de manier waarop die in Iran worden geschreven. Alleen wanneer de vernederlandsing van de schrijfwijze van een Iraanse naam of woord uit het Farsi algemeen gebruik is, heb ik daarvoor gekozen.

Perzië of Iran

Voor veel mensen werkt het willekeurig gebruik van de benamingen Perzië en Iran verwarrend. In 1935 wilde Reza Sjah Pahlavi hieraan een einde maken en drong hij er bij de internationale gemeenschap op aan voortaan consequent de landsnaam Iran te gebruiken. Perzië had oorspronkelijk alleen betrekking op de provincie Fars. Tot 1935 werden beide namen door elkaar gebruikt. Voor de moderne tijd houd ik het consequent op Iran, wat ook de naam is van de huidige

Islamitische Republiek. Waar ik nadrukkelijk doel op het Iraanse grondgebied van vóór de islamisering heb ik het over Perzië ofwel 'het oude Perzië'.

Dank

Ik ben de mensen met wie we onderweg in Iran en Turkije in contact zijn gekomen heel erkentelijk voor de openhartige manier waarop zij hun opvattingen met ons hebben gedeeld. Speciaal bedanken wil ik Zahra Kashani, Giti Talebi, Shadi Nobahar en hun familieleden voor het enthousiasme waarmee ze ons hebben laten kennismaken met de culturele en culinaire kanten van het leven in Teheran. Met evenveel plezier denk ik terug aan de vrije vrijdag die Nayereh Tavakali en haar zoon samen met ons hebben doorgebracht. Onvermoeibaar reed Nayereh ons ook de dagen daarop door het hectische verkeer van de hoofdstad en bracht ons op de haar eigen, doortastende wijze in contact met de archeoloog Mehrdad Malekzadeh. Hij heeft ons onverholven geïnformeerd over de ups en downs van het archeologisch veldwerk in Iran. Dankzij Nayereh heb ik ook de Iraanse feministen in het Vrouwencultuurcentrum ontmoet. Dierbare herinneringen hebben we verder aan het gastvrije onthaal door Murat Bektaş en zijn gezin in het Turkse Boğazkale. Hijzelf reed ons niet alleen over hobbelige landweggetjes naar de meest afgelegen oorden, maar verraste ons keer op keer met de grondige kennis die hij van zijn geboortestreek heeft. Professor Karl Strobel en doctor Christoph Gerber ben ik erkentelijk voor de vriendelijke ontvangst in Büyüknefes en voor hun rondleiding over het terrein van het oude Tavium. Şeyda Ceylan, werkzaam in het provinciehuis te Eskişehir, zorgde ervoor dat we probleemloos de moeilijk toegankelijke Midasvallei konden doorkruisen.

Nauw betrokken bij de totstandkoming van dit boek was de cultureel antropologe Forough Nayeri. Zij heeft mij niet alleen Farsi, het moderne Perzisch, geleerd, maar ook wegwijs gemaakt in de veelzijdige Iraanse cultuur en geschiedenis. Tot vlak voor ons vertrek uit Nederland voorzag ze me telkens weer van nuttige tips en regelde ze dat haar voormalige studiegenoten en collega's mij in Teheran met raad en daad terzijde stonden. Ondanks haar drukke baan en veelheid aan maatschappelijke activiteiten heeft ze het manuscript van kritisch commentaar voorzien waardoor het aan authenticiteit

heeft gewonnen. Hetzelfde geldt voor Narges Niazmandian en Banoo Kiani Haftlang. De aanmoediging en steun van deze drie vriendinnen zijn voor mij van onschatbare waarde geweest. In een eerder stadium heeft Negar Hassanwand zeer gedegen de basis weten te leggen voor mijn spreek- en leesvaardigheid in het Farsi. Ook Shahla Ramezani heeft daaraan op de valreep nog een bijdrage geleverd. Mahabad Faraj heeft mij op de hoogte gehouden van de situatie van de Koerden in het grensgebied en in het bijzonder van de gebeurtenissen in Iraaks Koerdistan, terwijl Fariba dat deed met betrekking tot de in Iran vervolgte Baha'i's. Dank ben ik ook verschuldigd aan Halleh Ghorashi. Ondanks het vele werk dat haar benoeming tot hoogleraar diversiteit en integratie met zich heeft meegebracht, heeft zij kans gezien nog een extra dimensie aan mijn reiservaringen toe te voegen. Zonder het enthousiasme en de aansporingen van hen allen was ik nooit zover gekomen.

Greet van der Heijden en Corrie Barentsen bedank ik uit de grond van mijn hart voor de zorgvuldige manier waarop ze het manuscript hebben gelezen en van kanttekeningen voorzien. Door de aandacht die ze hebben gehad voor de verhaaltijl en toegankelijkheid van de tekst hebben ze mij – en naar ik hoop tevens de lezer – ontegenzeggelijk een grote dienst bewezen. Hetzelfde geldt voor mijn dochter Birgit Best. De in Harput geboren politicologe Yeter Tan zag kans haar verplichtingen als wethouder even terzijde te schuiven om het deel over Turkije te toetsen aan de kennis die zij van haar geboorteland heeft. Mijn kleindochter Chantal Lankhaar heeft mijn ingewikkelde aantekeningen feilloos uitgetypt. Met warme gevoelens denk ik ten slotte terug aan alle jaren dat mijn partner Jan Best mij heeft gestimuleerd. Op unieke wijze heeft hij invulling gegeven aan een ooit gedane belofte om samen 'De Koninklijke Weg' af te reizen. Bijzonder waardevol waren zijn opmerkingen bij het uitstippelen van de route alsook bij de vertaling van klassieke passages. Zelfs toen de opzet van het plan door mijn eigenzinnige ideeën een geheel andere wending kreeg, bleef hij volop betrokken, zo zeer zelfs dat hij onderdeel van het project is geworden.

Het is mijn hoop dat in de fragmentarische weergave van onze belevenissen, die nu eenmaal eigen is aan een reisverslag, de ongedwongen sfeer doorklinkt van de toevallige ontmoetingen die we onderweg hebben gehad en dat ik daarmee de bewoners van Iran en Turkije wat dichterbij de lezer mag brengen.

Perzische amfoor uit heuvelgraf van Duvanlij (eind 6de eeuw - Archeologisch Museum Sofia)